

Bojana Bodroža^{1,2}
Institut za pedagoška
istraživanja,
Beograd

SAMOAFIRMACIJA U SLUŽBI ODRŽANJA SLIKE O SEBI NAKON POZITIVNE I NEGATIVNE EVALUACIJE LIČNOSTI

Rezime

Rad ispituje da li strategija samoafirmacije – afirmisanje sopstvene vrednosti u jednom domenu nakon što je evaluiran drugi domen ličnosti, može omogućiti efikasno suočavanje sa pozitivnom i negativnom evaluacijom bitne karakteristike ličnosti. Ključno pitanje u ovom istraživanju je da li su ljudi prvenstveno motivisani da održe pozitivnu sliku o sebi (tzv. motiv samoosnaživanja) ili postojeću sliku o sebi, bilo da je ona pozitivna ili negativna (tzv. motiv samopotvrđivanja). Cilj istraživanja bio je da se utvrdi da li će ljudi iskoristiti mogućnost samoafirmacije nakon pozitivne i negativne evaluacije da bi zadovoljili jedan od ova dva motiva i koji. Istraživanje se sastojalo iz eksperimenta u kom su ispitanice visokog i niskog samopoštovanja dobijale lažnu pozitivnu ili negativnu povratnu informaciju o uspehu na testu intelektualnih sposobnosti. Ispitivano je da li će nakon evaluacije intelektualnih sposobnosti doći do promene u samoproceni tri domena self koncepta: intelektualnom, fizičkom i socijalnom. Rezultati pokazuju da ni nakon pozitivne ni nakon negativne evaluacije kod osoba visokog samopoštovanja nije došlo do promene u samoproceni tri domena ličnosti, što sugeriše da je njihova slika o sebi stabilna i dobro definisana tj. da nije podložna kratkotrajnim fluktuacijama pod uticajem povremenih inkonzistentnih evaluacija. Osobe niskog samopoštovanja koje su navodno veoma uspešno uradile test inteligencije naknadno su se negativno afirmisale tj. umanjivale su sopstvenu fizičku privlačnost. Rezultat ukazuje da u domenu kognicije dominira motiv samopotvrđivanja, ali i sugeriše da je self koncept osoba niskog samopoštovanja nestabilniji i osetljiviji na informacije iz socijalne sredine nego self koncept osoba visokog samopoštovanja.

Ključne reči: samoafirmacija, samoosnaživanje, samopotvrđivanje, self koncept, fdbek

¹ bojana.bodroza@gmail.com

² Članak predstavlja rezultat rada na projektima „Od podsticanja inicijative, saradnje, stvaralaštva u obrazovanju do novih uloga i identiteta u društvu (br. 179034) i „Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije“ (br. 47008), koje finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (2011-2014).

Primljeno: 24.05.2011.

Prihvaćeno za štampu: 23.08.2011.

Uvod

Motiv samoosnaživanja

Negativna evaluacija ličnosti, naročito kada se odnosi na neki važan domen ličnosti, može imati nepoželjne implikacije za sliku koju osoba ima o sebi. Stoga su ljudi izrazito motivisani da izbegnu ili umanje njen značaj ili reinterpreтираju njeno značenje na način koji će omogućiti da povrate osećaj lične vrednosti. Pri tome, negativnu evaluaciju može predstavljati negativna socijalna evaluacija, neki lični neuspeh ili negativna samoevaluacija tj. procena osobe da je odstupila od nekih važnih ličnih standarda i time ugrozila osećaj ličnog integriteta.

Motiv za održanjem pozitivne slike o sebi naziva se motivom samoosnaživanja (eng. self-enhancement). Psihološka literatura obiluje primerima kognitivnih strategija koje ljudi koriste upravo u svrhe izbegavanja implikacija negativnog vrednovanja. Najčešće se spominju odbrambena atribucija – pripisivanje uspeha unutrašnjim faktorima, a neuspeha spoljašnjim (Weary, 1979), poređenje „na dole“ nakon neuspeha (Wills, 1981, prema Baumeister, 1998), samohendikepiranje – aktivno traženje ili stvaranje inhibirajućih faktora u situacijama kada se očekuje neuspeh sa ciljem da se umanjí mogućnost da se on atribuirá sposobnostima (Berglas & Jones, 1978), trivijalizacija tj. umanjívanje značaja onog domena u kom je doživljen neuspeh (Simon, Greenberg, & Brehm, 1995), bolje pamćenje i sećanje o negativnim informacijama o drugima u situacijama ličnog neuspeha (Blaine & Crocker, 1993) itd.

Motiv samopotvrđivanja

Motiv samopotvrđivanja usmerava osobu ka selektivnom traganju za onim informacijama koje će potvrditi postojeću sliku o sebi, odnosno motiviše je da dobijene informacije diskredituje ukoliko ne potkrepljuju tu sliku (Swann, 1983). Svan ističe da u osnovi takvog ponašanja stoji potreba da se poveća osećaj kontrole, predviđivosti i izvesnosti (Swann, 1987; Swann, Stein-Seroussi, & Giesler, 1992).

Istraživanja su pokazala da je veliki broj navedenih kognitivnih strategija koje ljudi koriste u susretu sa negativnom evaluacijom izraženiji kod osoba visokog samopoštovanja nego kod osoba niskog samopoštovanja. Kada se osobe sa pozitivnom slikom o sebi suoče sa negativnom evaluacijom, diskreditovanje takve informacije, ustvari, zadovoljava obe potrebe – i za pozitivnom i za konzistentnom slikom o sebi. Međutim, osobe sa negativnom slikom o sebi suočene sa negativnom evaluacijom nalaze se u motivacionom konfliktu, jer motiv samoosnaživanja deluje u smeru odbacivanja, a motiv samopotvrđivanja u smeru prihvatanja dobijene evaluacije. Stoga

manja odbrambenost osoba niskog samopoštovanja sugerise da u osnovi opisanih “kognitivnih pristrasnosti” ne stoji motiv samoosnaživanja nego, naprotiv, motiv samopotvrđivanja.

Istraživanja uglavnom potvrđuju da u domenu kognicije dominira samopotvrđivanje. Depresivne osobe, koje karakteriše negativna slika o sebi, češće biraju, više preferiraju i smatraju tačnijom negativnu evaluaciju od pozitivne (Giesler, Josephs, & Swann, 1996), a uspeh češće pripisuju nekontrolabilnim spoljašnjim faktorima (Anderson, Horowitz, & French, 1983). Takođe, u poređenju sa osobama visokog, osobe niskog samopoštovanja iz nekliničke populacije u manjoj meri neuspeh pripisuju unutrašnjim kontrolabilnim faktorima, lakše prihvataju informaciju o neuspehu (Chandler, Sook Lee, & Pengilly, 1997) i ređe se aktivno porede “na dole” nakon pretnje po lični integritet (Gibbons & McCoy, 1991; Wheeler & Miyake, 1992). I istraživanja iz oblasti socijalne kognicije pružaju potvrdu o postojanju potrebe da se održi postojeća slika o sebi. Ljudi brže prepoznaju, skladište u dugotrajnu memoriju i obrađuju informacije o sebi koje su u skladu sa postojećim self shemama (Higgins & Bargh, 1987) i lakše pronalaze dokaze koji potvrđuju, a izbegavaju one koji opovrgavaju postojeće self sheme (Markus, 1977).

Nasuprot kognitivnom suočavanju sa negativnom evaluacijom koje je u osnovi samopotvrđujuće, u domenu afekta dominira motiv samoosnaživanja – bez obzira da li je neka informacija u skladu sa slikom o sebi ili ne, ukoliko je pozitivna izazvaće pozitivan afekat, a ukoliko je negativna izazvaće negativan afekat (Dauenheimer, Stahlberg, & Petersen, 1999; Jussim, Yen, & Aiello, 1995; Kernis, Cornell, Sun, Berry, & Harlow, 1993; McFarlin & Blascovich, 1981; Moreland & Sweeney, 1984; Swann, Griffin, Predmore, & Gaines, 1987). Dakle, za ljude je uvek poželjnija pozitivna nego negativna evaluacija, ali je uverljivija i kredibilnija ona koja potvrđuje sliku o sebi.

Samoafirmacija

Jedna od strategija koja ljudima takođe omogućuje da održe pozitivnu sliku o sebi nakon negativne evaluacije je strategija samoafirmacije (Steele, 1988). Stil, autor teorije samoafirmacije, polazi od premise da su ljudi motivisani da održe viđenje sebe kao sposobne, adaptirane i moralne osobe. Kada je takva slika narušena nekom negativnom evaluacijom, osoba može na direktan način negirati ili diskreditovati tu evaluaciju putem neke od ranije navedenih strategija, ali može i da je održi afirmisanjem nekog drugog bitnog aspekta sopstvene ličnosti. Ovakav način održavanja samopoštovanja naziva se samoafirmacija. Proces samoafirmacije podrazumeva isticanje ili potvrđivanje nekog sopstvenog kvaliteta koji nije povezan sa aktivnošću ili domenom ličnosti koji je bio izložen pretnji (Steele & Liu, 1983).

Istraživanja samoafirmacije išla su u dva smera. Prvi je podrazumevao tretiranje samoafirmacije kao svojevrsnog „buffera“ kojim se umanjuje odbrambenost osobe

nakon pretnji ličnom integritetu. Drugi pravac, ređe zastupljen u istraživanjima, samoafirmacija tretira kao jednu od strategija odbrane slike o sebi.

Pokazalo se da samoafirmacija pre nekog negativnog vrednovanja umanjuje potrebu osobe da se brani od pretnji po lični integritet i čini je otvorenijom za negativne informacije koje mogu doprineti učenju i napredovanju (Crocker & Park, 2007). Samoafirmacija povećava prijemčivost osobe za naknadne preteće informacije o zdravlju (Sherman, Nelson, & Steele, 2000), može da umanji nivo hormona stresa kortizola neposredno pred stresan javni nastup (Creswell et al, 2005) i da umanji nivo epinefrina dan pre veoma stresnog ispita (Sherman, Bunyan, Creswell, & Jaremka, 2009). Dakle, samoafirmacija se smatra nekom vrstom "psihološkog imunog sistema" (Gilbert, Pinel, Wilson, Blumberg, & Wheatley, 1998).

U odnosu na druge kognitivne strategije kojima se osoba suočava sa negativnom evaluacijom, samoafirmacija se smatra adaptivnom, jer omogućava osobi da istovremeno prihvati negativno vrednovanje i da održi pozitivnu sliku o sebi.

Teorija resursa, koja predstavlja ekstenziju teorije samoafirmacije, pretpostavlja da je samopoštovanje self sistem za održavanje globalnog integriteta, odnosno moralne i adaptivne adekvatnosti (Spencer, Josephs, & Steele, 1993; Steele, Spencer, & Lynch, 1993). Iz ovoga proizilazi da osobe koje imaju pozitivnu sliku o sebi tj. visoko samopoštovanje, imaju više resursa da se izbore sa situacijom koja ugrožava lični imidž, jer poseduju veći dijapazon pozitivnih ličnih iskustava. Nasuprot tome, osobe niskog samopoštovanja tj. negativne slike o sebi imaju manje uverenja o sebi kojima mogu potvrditi ličnu vrednost, pa obnavljanje osećaja lične adekvatnosti u susretu sa informacijama koje ugrožavaju lični integritet za njih može biti komplikovanije i teže. Rezultati istraživanja Stila i saradnika (Steele et al., 1993) potvrđuju ove pretpostavke. U poređenju sa osobama niskog samopoštovanja, osobe visokog samopoštovanja su u situaciji u kojoj im je bio ugrožen lični integritet manje opravdavale svoje inkonzistentno ponašanje kada su im bili dostupni resursi za samoafirmaciju.

Uočljivo je da je samoafirmacija do sada posmatrana isključivo kao strategija koja ima funkciju samoosnaživanja, jer na globalnom nivou doprinosi održanju ili poboljšanju pozitivne slike o sebi. Interesantno je, međutim, zapaziti da se predviđanja teorije resursa o individualnim razlikama u korišćenju samoafirmacije podudaraju sa predviđanjima koja proizilaze iz teorije samopotvrđivanja. Osobe visokog samopoštovanja su sklonije korišćenju samoafirmacije u cilju održavanja pozitivne globalne slike o sebi, dok su osobe niskog samopoštovanja manje podložne njenom korišćenju. Prema teoriji resursa to je zato što ove osobe poseduju manje resursa za takav proces, a prema teoriji samopotvrđivanja zato što je negativna evaluacija konzistentna sa njihovom negativnom slikom o sebi. Dakle, iako ove teorije daju iste predikcije, u njihovoj osnovi se nalaze različita objašnjenja.

Istraživanja koja su se bavila motivima samoosnaživanja i samopotvrđivanja pretežno su bila fokusirana na situacije u kojima se osoba suočava sa nekim oblikom

negativne evaluacije. Međutim, teorija samopotvrđivanja implicira i to da će osobe sa negativnim self konceptom koje su suočene sa pozitivnom evaluacijom težiti da diskredituju takvu, iako poželjnu, ipak inkonzistentnu informaciju. Kada je u pitanju strategija samoafirmacije, to bi značilo da će pozitivna evaluacija kod osoba niskog samopoštovanja izazvati negativnu afirmaciju, odnosno umanjivanje ili ni-podaštavanje sopstvene vrednosti u domenu koji nije povezan sa pozitivnom evaluacijom, da bi se na taj način održala globalno negativna slika o sebi.

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi da li će pozitivna i negativna evaluacija izazvati potrebu za osnaživanjem ili potrebu za potvrđivanjem slike o sebi, tj. da li strategija samoafirmacije može predstavljati način zadovoljenja jednog od ovih motiva.

Shodno rezultatima istraživanja koja sugerišu da kognitivne odbrambene strategije omogućavaju zadovoljenje motiva samopotvrđivanja, ali i shodno pretpostavkama teorije resursa, očekivano je da će osobe visokog samopoštovanja nakon negativne evaluacije jedne karakteristike ličnosti nastojati da potvrde globalno pozitivnu sliku o sebi kroz pozitivnu afirmaciju drugih ličnih kvaliteta. Međutim, očekivano je i da će osobe niskog samopoštovanja suočene sa pozitivnom evaluacijom neke karakteristike ličnosti nastojati da potvrde globalno negativnu sliku o sebi umanjivanjem svojih drugih kvaliteta.

Metod

Procedura i uzorak

Istraživanje je koncipirano u dve faze. U prvoj fazi sprovedeno je pretest merenje zavisnih varijabli i trijaža nivoa samopoštovanja na uzorku od 202 studenta psihologije iz Novog Sada, sa ciljem da se izdvoje grupe izrazito visokog (iznad 70. percentila) i izrazito niskog (ispod 30. percentila) samopoštovanja. Selekcionisanje kritičnih grupa ispitanika u pogledu nivoa samopoštovanja često se primenjuje u istraživanjima iz ove oblasti (npr. Spencer, Fein, & Lomore, 2001; Swann, Griffin, Predmore, & Gaines, 1987; Swann, Hixon, Stein-Serossi, & Gilbert, 1990; Swann, Pelham, & Krull, 1989; Swann, Stein-Seroussi, & Geisler, 1992) sa ciljem da se omogući što adekvatnije testiranje pretpostavki o različitoj kogniciji i ponašanju osoba sa pozitivnom i negativnom slikom o sebi.

Opisana procedura rezultirala je uzorkom od 90 studentkinja psihologije koje su učestvovala u drugoj fazi istraživanja – eksperimentu. Prvi i drugi deo istraživanja ispitanicama su predstavljani kao dva nezavisna istraživanja. Odabrane ispitanice

pozvane su u određenim terminima u računarsku učionicu da bi učestvovala u eksperimentu, dok je preostalim studentima rečeno da će i oni u istom istraživanju učestvovati naredne nedelje (što je naknadno otkazano uz obrazloženje).

Eksperiment se sastojao u rešavanju računarski podržanog testa inteligencije nakon kog su ispitanice dobijale lažnu povratnu informaciju o uspešnosti. Jedna polovina dobijala je fidebek da je test uradila bolje od 5 do 15% drugih studenata psihologije, što je predstavljalo negativan fidebek (računar je nasumično prikazivao jedan broj iz zadatog opsega), a druga polovina ispitanica dobijala je fidebek da ih njihov skor na testu svrstava u najboljih 85 do 97% studenata psihologije, što je predstavljalo pozitivan fidebek. Izražavanje rezultata u odnosu na druge osobe iz referentne grupe (druge studente psihologije), umesto u terminima IQ skora koji je ispitanicima već mogao biti poznat od ranije, primenjeno je sa ciljem da doprinese uverljivosti fidebeka. Takođe, odabran je veoma težak test intelektualnih sposobnosti sa ciljem da se negativan fidebek učini uverljivijim.

Nakon rešavanja testa ispitanice su popunjavale upitnike sa posttest merama zavisnih varijabli i upitnik kojim je proveravana uspešnost eksperimentalne manipulacije.

Ukrštanjem dve vrste eksperimentalnog fidebeka i dva nivoa samopoštovanja dobijena je struktura uzorka prikazana u **tabeli 1**.

Tabela 1
Broj ispitanica u poduzorcima

		Vrsta fidebeka		UKUPNO
		negativan	pozitivan	
Samopoštovanje	nisko	22	23	45
	visoko	23	22	45
	UKUPNO	45	45	90

Nakon eksperimenta izvršen je debriefing. Ispitanicama je objašnjen pravi cilj istraživanja i rečeno im je da je dobijeni rezultat na testu lažan. Istraživač je ispitanice podsetio da su, kao studenti psihologije, one visoko selekcionisana grupa u pogledu intelektualnih sposobnosti i da nema razloga da loše postignuće na testu shvate odraz niskih intelektualnih sposobnosti. Pored toga, u toku debriefinga utvrđeno je da nijedna ispitanica nije izrazila sumnju u eksperimentalnu proceduru.

Instrumenti

Skala za procenu globalnog samopoštovanja (Opačić & Bodroža, u pripremi) predstavlja pouzdanu meru samopoštovanja ($\alpha=.94$) sastavljenu od trideset stavki sa Likertovom petostepenom skalom za odgovaranje.

Iz *Skale za procenu funkcionisanja samoevaluativnog sistema* (Opačić, 1995) preuzete su tri subskele – skala za procenu intelektualnih sposobnosti, polne privlačnosti i evaluacije od strane drugih kojima se mere tri specifična domena self koncepta. Sve tri subskele sastoje se od po deset stavki sa Likertovim petostepenim formatom odgovora. Pouzdanost ovih skala kretala se u opsegu $\alpha=.83-.89$ u pretest merenju, odnosno $\alpha=.78-.86$ u posttest merenju.

Za proveru uspešnosti eksperimentalne manipulacije korišćena je adaptirana verzija upitnika *Profil afektivnih stanja* – Forma 1 (Popov, 2007), odnosno supskale depresivnosti, anksioznosti i besa. Svako od ovih afektivnih stanja operacionalizovano je preko pet stavki sa Likertovim formatom odgovora. Rezultat na tri supskale kombinovan je u jedan skor koji predstavlja meru negativnog afekta. Interna konzistentnost instrumenta iznosi $\alpha=.91$.

Rezultati

Provera uspešnosti eksperimentalne manipulacije

Provera efektivnosti eksperimentalne manipulacije izvršena je poređenjem afektivnog stanja ispitanika koji su dobili pozitivan i negativan fdbek. F-test pokazuje da je neuspeh na testu kod ispitanika izazvao značajno više nivoe negativnog afekta nego uspeh ($F(1,86)=20.802, p<.001, AS_{neg.fdbek}=25.47, AS_{poz.fdbek}=18.53$), čime je potvrđeno da je eksperimentalna manipulacija bila uspešna. Dobijene su i značajne razlike u negativnom afektivnom stanju između osoba visokog i niskog samopoštovanja, nezavisno od uspešnosti na testu sposobnosti ($F(1,86)=5.259, p<.05, AS_{visokoSP}=20.2, AS_{niskoSP}=23.8$). Dobijene razlike potvrđuju dobro dokumentovani podatak da su osobe niskog samopoštovanja sklonije negativnim afektivnim stanjima od osoba visokog samopoštovanja (Cheung, 2006; Tennen & Herzberger, 1987; Tennen, Herzberger, & Nelson, 1987). Nije dobijen interakcijski efekat vrste fdbeka i nivoa samopoštovanja na negativni afekat ($F(1,86)=.001, p>.05$), što upućuje na zaključak da je eksperimentalna manipulacija imala jednak efekat i na osobe niskog i visokog samopoštovanja.

Uticaj fdbeka i samopoštovanja na promenu u samoproceni karakteristika ličnosti

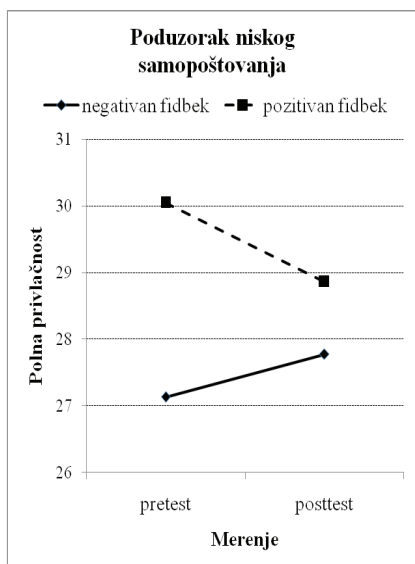
Primenom dvofaktorske analize varijanse za ponovljena merenja ispitivano je da li je pod uticajem informacije o uspešnosti na testu inteligencije kod osoba različitog nivoa samopoštovanja došlo do promene između pretest i posttest samoprocene intelektualnih sposobnosti, polne privlačnosti i evaluacije od strane drugih.

Rezultati pokazuju da fdbek nije uticao na promenu u samoproceni intelektualnih sposobnosti (merenje x fdbek: $F(1,86)=.101$, $p>.05$, $\eta=.001$), kao i da uticaj fdbeka nije posredovan nivoom samopoštovanja ispitanika (merenje x fdbek x samopoštovanje: $F(1,86)=1.193$, $p>.05$, $\eta=.014$). Takođe, nije dobijen ni jednosmerni efekat samopoštovanja na promenu u proceni sopstvenih intelektualnih sposobnosti (merenje x samopoštovanje: $F(1,86)=3.358$, $p>.05$, $\eta=.038$).

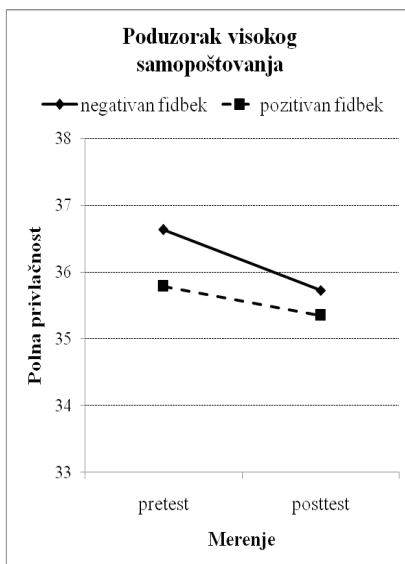
Kada je u pitanju procena sopstvene fizičke (polne) privlačnosti, niti fdbek, niti samopoštovanje samostalno nisu uticali na promenu u samoproceni ove dimenzije self koncepta (merenje x fdbek: $F(1,86)=1.554$, $p>.05$, $\eta=.018$; merenje x samopoštovanje: $F(1,86)=.553$, $p>.05$, $\eta=.006$). Međutim, interakcijski efekat fdbeka i samopoštovanja doveo je do promene u proceni sopstvene fizičke privlačnosti (merenje x fdbek x samopoštovanje: $F(1,86)=4.498$, $p<.05$, $\eta=.050$).

Da bi se utvrdilo u kojim poduzorcima ispitanika (dobijenim ukrštanjem fdbeka i nivoa samopoštovanja) je došlo do značajne promene u samoproceni polne privlačnosti primenjen je t-test za zavisne uzorke. Rezultati pokazuju da je do značajne promene došlo jedino kod osoba niskog samopoštovanja koje su dobile pozitivan fdbek o uspehu na testu inteligencije ($t=2.387$, $p<.05$). Nakon dobijanja pozitivnog fdbeka ove osobe su umanjivale sopstvenu fizičku privlačnost ($AS_{\text{pretest}}=30.05$, $AS_{\text{posttest}}=28.86$). Promene između pretest i posttest merenja u ostalim poduzorcima nisu dostigle statističku značajnost ($p>.05$) (grafikoni 1 i 2).

Grafikon 1.

Promena u samoproceni polne privlačnosti kod osoba niskog samopoštovanja

Grafikon 2.

Promena u samoproceni polne privlačnosti kod osoba visokog samopoštovanja

Kada je u pitanju promena u samoproceni evaluacije od strane drugih, nije dobitan značajan jednosmerni efekat ni fidbeka (merenje x fidbek: $F(1,86)=.236$, $p>.05$, $\eta=.003$), ni samopoštovanja (merenje x samopoštovanje: $F(1,86)=1.695$, $p>.05$, $\eta=.019$), niti njihov interakcijski efekat (merenje x fidbek x samopoštovanje: $F(1,86)=.334$, $p>.05$, $\eta=.004$).

Diskusija

Ovo istraživanje sprovedeno je sa ciljem da se utvrdi da li će osobe koje su suočene sa pozitivnom i negativnom evaluacijom koja je inkonzistentna sa self konceptom iskoristiti mogućnost samoafirmacije u nekom drugom domenu ličnosti ne bi li na taj način potvrdile postojeću sliku o sebi. Očekivano je da će osobe visokog samopoštovanja koje su (navodno) loše uradile test inteligencije iskoristiti mogućnost da se samoafirmišu u domenu fizičke privlačnosti i/ili socijalne kompetentnosti tako što će sada te svoje karakteristike procenjivati pozitivnije nego pre testiranja. Međutim, rezultati nisu potvrdili ovu hipotezu, što je inkonzistentno sa nalazima prethodnih istraživanja u kojima je utvrđeno da su osobe visokog samopoštovanja snažno motivisane da odbrane pozitivnu sliku o sebi nakon negativne evaluacije, bilo kroz isticanje svojih drugih kvaliteta (Baumeister, 1982; Brown & Smart, 1991; Dogson & Woods, 1998), bilo koristeći neku drugu strategiju samoosnaživanja (npr. Baumeister, Tice, & Hutton, 1989; Chandler, Sook Lee, & Pengilly, 1997; Gibbons & McCoy, 1991; Wheeler & Miyake, 1992).

S obzirom da je provera uspešnosti eksperimentalne manipulacije pokazala da je neuspeh doveo do pojave negativnog afektivnog stanja i kod osoba niskog i visokog samopoštovanja, tj. da je negativan fidbek imao planirani „ugrožavajući“ efekat za ličnost ispitanika, rezultat se ne može pripisati neverljivosti informacije o uspehu na testu.

Objašnjenje ovog rezultata stoga može ležati u kvalitetu slike o sebi osoba visokog samopoštovanja. Pozitivna slika o sebi bazirana je na nizu pozitivnih životnih iskustava. Nepodložnost te slike uticaju informacije o neuspehu na jednom testu sugerise da nju nije moguće lako poljuljati, čak iako loš rezultat kod osobe izaziva negativne emocije. Poznato je da je visoko samopoštovanje, u poređenju sa niskim, povezano sa ekstenzivnijim znanjem o sebi (Greenwald, Bellezza, & Banaji, 1998, prema Baumeister, 1998) i jasnijom slikom o sebi, pod čime se podrazumeva stepen u kom su ta znanja jasno i pouzdano definisana, stabilna u vremenu i međusobno usklađena (Campbell, 1990). Ma koliko je loš uspeh na testu intelektualnih sposobnosti bio neprijatan za osobu, on nije uspeo da poljulja njeno uverenje o sopstvenim intelektualnim sposobnostima. Na isti način, „procenjivanje“ drugih sopstvenih kvaliteta bi takođe značilo promenu stabilne i jasno definisane slike o sebi, što bi za osobu bilo jednako neprihvatljivo kao i sama informacija o neuspehu u domenu intelekta.

Ovaj rezultat suprotstavlja se još jednoj pretpostavci teorije samoafirmacije. Prema ovoj teoriji da bi neka karakteristika ili kvalitetčnosti mogla poslužiti u svrhu afirmacije, ona mora biti centralna, odnosno od izuzetne važnosti (Steele & Liu, 1983).

Kada su u pitanju dimenzije self koncepta koje su ispitanici procenjivali u ovom istraživanju (intelekt, fizička privlačnost i socijalne kompetencije) prethodna istraživanja pokazuju da su ove dimenzije centralne za većinu ljudi. Istraživanje Svana i saradnika (Swann et al, 1989) pokazalo je da je, pored inteligencije, socijalnost osobina koju ljudi najčešće biraju kao svoj kvalitet, dok Marš (Marsh, 1990) smatra da su tri najbitnija domena self koncepta kod adolescenata socijalni, fizički i akademski (intelektualni).

Dakle, iako je važnost ovih domena ličnosti takva da bi njihova afirmacija mogla nadjačati većinu pretnji po lični integritet, oni su, bar kod osoba sa pozitivnom slikom o sebi, vremenski stabilni i jasno i pouzdano definisani, tako da nisu podložni fluktuacijama pod uticajem povremenih inkonzistentnih evaluacija koje dolaze iz socijalne sredine.

Bitno je napomenuti da promena u samoproceni one dimenzije koja je bila predmet negativne evaluacije po definiciji ne predstavlja samoafirmaciju, jer proces samoafirmacije podrazumeva isticanje *nekog drugog*, evaluacijom neugroženog sopstvenog kvaliteta. Ipak, u jednom istraživanju ispitivano je da li će ispitanici između većeg broja ponuđenih dimenzija birati da dobiju povratnu informaciju o onoj dimenziji na kojoj su se prethodno ponašali inkonzistentno i da se kroz nju afirmišu (Aronson, Blanton, & Cooper, 1995). Čak iako im je prethodno bilo rečeno da su na toj dimenziji postigli nadprosečan rezultat, ispitanici su izbegavali da se direktno suoče sa povratnom informacijom o njoj. I ne samo to: mogućnost potvrđivanja na dimenziji vezanoj za prethodno inkonzistentno, ugrožavajuće ponašanje nije vodila ka redukciji nelagodnosti, nego naprotiv – ka njenom povećanju (Aronson et al., 1995). Ovaj rezultat potvrđuje nalaze do kojih su došla istraživanja samosvesnosti (Duval & Wicklung, 1972; prema Aronson et al., 1995) koja su pokazala da ljudi ne vole da usmeravaju pažnju na proces koji je izazvao nelagodnost, jer to još više povećava njen efekat utičući na pojačavanje odbrambenog ponašanja i pojavu negativnog afekta (Greenberg & Musham, 1981; Federoff & Harvey, 1976; Gibbons, 1987, sve prema Aronson et al., 1995).

Rezultati istraživanja koji se odnose na osobe niskog samopoštovanja potvrdili su očekivanje da će ove osobe nastojati da verifikuju postojeći sliku o sebi i to tako što će, nakon što dobiju pozitivan feedback o uspehu na testu intelektualnih sposobnosti, nastojati da umanje sopstvenu vrednost u drugim domenima ličnosti - fizičkoj privlačnosti i/ili socijalnoj kompetentnosti.

Nasuprot osobama visokog samopoštovanja, self koncept osoba niskog samopoštovanja nestabilan je i „nejasan“, odnosno osetljiviji je na evaluacije koje dolaze

iz socijalne sredine (Campbell, 1990). To potvrđuje i dobijeni rezultat – ove osobe nakon postignutog uspeha u domenu intelekta umanjivale sopstvenu fizičku privlačnost. Ovakva promena, koja u suštini ima negativne implikacije za ličnost, omogućava osobi da održi globalno negativnu sliku koju ima o sebi, tj. da poveća osećaj kontrole, predvidivosti i izvesnosti i zadovolji potrebu za samopotvrđivanjem (Swann, 1987; Swann, Stein-Seroussi, & Giesler, 1992). Izuzetno dobar rezultat na testu intelektualnih sposobnosti koji je ukazivao da je osoba bolja od većine svojih vršnjaka nije u skladu implicitnim očekivanjima koja proizilaze iz negativne slike o sebi, iako je postignuti uspeh verovatno pobudio pozitivan afekat. Stoga je umanjivanje sopstvene atraktivnosti za suprotan pol omogućilo da ove osobe održe globalno negativnu sliku o sebi, ali i da uživaju u postignutom uspehu.

Bitno je naglasiti da osobe niskog samopoštovanja nisu „mazohisti“ koji priželjkuju isključivo negativne socijalne i druge evaluacije. Ovo su osobe koje se konstantno nalaze u motivacionoj ambivalentnosti između, sa jedne strane, potrebe za samoosnaživanjem tj. želje da budu pozitivno vrednovane i, sa druge strane, potrebe da potvrde postojeću (negativnu) sliku o sebi, koja obično dovodi to toga da informacije koje implicitno ukazuju na to da su one pozitivne i poštovanja vredne osobe za njih ne budu dovoljno uverljive. Iz toga proizilazi da je negativna afirmacija jednog domena ličnosti nakon pozitivnog vrednovanja drugog domena ustvari omogućila zadovoljenje oba motiva istovremeno.

Pitanje koje takođe nameću rezultati ovog istraživanja je zašto je odabrani domen negativne afirmacije kod osoba niskog samopoštovanja bio fizička privlačnost, a ne domen socijalnih kompetencija. Odnosno da li je ovaj domen iz nekog razloga naročito pogodan za (pozitivnu ili negativnu) afirmaciju.

Fizički izgled je posebno važan domen self koncepta, jer predstavlja prvu informaciju o osobi sa kojom se drugi susreću (Harter, 1993). To ga čini jednim od najbitnijih faktora formiranja prve impresije koja predstavlja osnov za razvoj daljeg odnosa sa drugima (za pregled pogledati Berchield & Reis, 1998). O važnosti fizičkog izgleda za samodefinisanje svedoče rezultati istraživanja Harterove koji pokazuju da od svih domena self koncepta ovaj najviše korelira sa globalnim samopoštovanjem i to nezavisno od uzrasta osobe ili nekih njenih specifičnosti (npr. intelektualno nadarene osobe, osobe sa teškoćama u učenju ili osobe sa poremećajima u ponašanju) (Harter, 1993).

Iako samoprocena fizičke privlačnosti poseduje relativnu stabilnost, jer su i najbitniji parametri na kojim se ona zasniva takođe relativno stabilni (npr. crte lica, fizička građa), svakodnevnne evaluacije socijalne sredine koje se odnose na spoljašnji izgled mogu biti prilično varijabilne. Ovo je naročito izraženo među ženama, jer je pritisak da se ispune određeni standardi lepote na njih veći nego na muškarce. Savremeno društvo u tom smislu ženama pruža veliki broj mogućnosti da utiču privremeno ili trajno na svoj fizički izgled, npr. kroz šminku, atraktivnu i izazivnu garderobu, kozmetičke tretmane i slično. To može usloviti doživljaj fizičke privlačnosti kao nečega

što je, naročito u odnosu na druge karakteristike ličnosti, manje determinisano stabilnim unutrašnjim faktorima, i stoga varijabilnije i podložnije transformaciji.

Upravo ova odlika subjektivnog doživljaja sopstvenog fizičkog izgleda čini ga pogodnim za samoafirmaciju – bilo pozitivnu ili negativnu. Ako se osoba oseća neuspešnom u jednoj sferi života, on može naročitu pažnju posvetiti poboljšanju svog fizičkog izgleda, jer joj on može omogućiti relativno brzu i neposrednu afirmaciju. Nasuprot tome, afirmacija kroz npr. sopstvene socijalne kompetencije, intelekt, uspeh u profesiji ili slično zahtevala bi značajno više vremena i uloženog truda, pa samim tim nije pogodno sredstvo za brzo uspostavljanje pozitivne slike o sebi nakon neke negativne evaluacije.

Sa druge strane, na isti način ovaj domen može biti pogodan i za negativnu afirmaciju. Osoba niskog samopoštovanja koja je doživela neku pozitivnu evaluaciju koja je inkonzistentna sa globalno negativnom slikom o sebi, može u svest prizvati sve one situacije u kojima se osećala nedovoljno atraktivnom i na taj način potvrditi postojeću sliku o sebi. Dve činjenice o osobama niskog samopoštovanja čine ih lakše podložnim negativnoj afirmaciji kroz fizički izgled. Prvo, relativno visoka korelacija fizičkog self koncepta tj. zadovoljstva sopstvenim fizičkim izgledom sa globalnim samopoštovanjem (Harter, 1993) sugeriše da ove osobe češće sebe doživljavaju neatraktivnim, što opet ukazuje da one poseduju više resursa za ovaj vid negativne afirmacije. Drugo, nestabilnost i manja konzistentnost u samoopisima koja se povezuje sa niskim samopoštovanjem (Campbell, 1990; Campbell & Lavlee, 1993) doprinosi tome da ovakve promene u doživljaju sebe i svog fizičkog izgleda budu relativno uobičajene i ubedljive, jer oslikavaju promenljivost njihovih osećanja prema sebi.

Uzorak na kom je sprovedeno ovo istraživanje polno je homogen tj. sačinjavaju ga samo osobe ženskog pola. Već je istaknuto da je fizički izgled domen koji je značajniji za žene nego za muškarce, pa se postavlja pitanje da li bi i muškarci koristili ovaj domen za pozitivnu ili negativnu afirmaciju. S obzirom da ovo istraživanje ne pruža mogućnost davanja odgovora na ovo pitanje, neko buduće istraživanje moglo bi biti usmereno na ispitivanje da li postoje polno specifični obrasci samoafirmacije, odnosno da li postoje polne razlike u domenu ličnosti koji bi bio preferirani izvor samopotvrđivanja.

Zaključak

Ovo istraživanje pružilo je dokaz da su kognitivne reakcije na evaluativni feedback rukovođene potrebom za konzistentnošću i predvidivošću. Pokazalo se da su osobe niskog samopoštovanja motivisane da potvrde negativnu sliku o sebi, čak i kada je evaluacija koju su dobile laskava. Samoafirmacija se pokazala kao veoma korisna strategija za suočavanje sa pozitivnom evaluacijom kod osoba niskog samopoštovanja,

jer im je istovremeno omogućila da potvrde negativnu sliku o sebi, ali i da emotivno uživaju u pozitivnom vrednovanju.

Nasuprot njima, osobe visokog samopoštovanja nisu iskoristile mogućnost da se samoafirmišu preuveličavanjem sopstvenih kvaliteta nakon što su iskusile neprijatan neuspeh na intelektualnom planu. Iz toga se može zaključiti da privremena promena uverenja o sebi koja bi omogućila osobi da povrati osećaj lične vrednosti nakon neuspeha nije strategija koja bi bila uverljiva za osobe sa pozitivnom slikom o sebi, jer je njihov self koncept stabilan i jasno definisan.

Istraživanje je dalo osnov i za pretpostavku da bi fizička privlačnost mogla biti naročito pogodan domen za samoafirmaciju i to prvenstveno ženama. Međutim, dalje provere ove teze su neophodne.

Literatura

- Anderson, C.A., Horowitz, L.M., & French, R.S. (1983). Attributional style of lonely and depressed people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 127-136.
- Aronson, J., Blanton, H., & Cooper, J. (1995). From dissonance to disidentification: selectivity in the self-affirmation process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 986-996.
- Baumeister, R.F. (1982). Self-esteem, self-presentation, and future interaction: A dilemma of reputation. *Journal of Personality*, 50, 29-45.
- Baumeister, R.F. (1998). The self. In D.T. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (Vol. 1, pp. 680-740). New York: McGraw-Hill.
- Baumeister, R.F., Tice, D.M., & Hutton, D.G. (1989). Self-presentational motivations and personality differences in self-esteem. *Journal of Personality*, 57, 547-579.
- Berchield, E., & Reis, H.T. (1998). Attraction and close relationships. In D.T. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (Vol. 2, pp. 193-281). New York: McGraw-Hill.
- Berglas, S., & Jones, E. E. (1978). Drug choice as a self-handicapping strategy in response to noncontingent success. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 405-417.
- Blaine, B., & Crocker, J. (1993). Self-esteem and self-serving biases in reactions to positive and negative events: An integrative review. In R.F. Baumeister (Ed.), *The self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 55-86). New York: Plenum Press.

- Brown, J.D., & Smart, S.A. (1991). The self and social conduct: Linking self-representations to prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 368-375.
- Campbell, J.D. (1990). Self-esteem and clarity of the self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 538-549.
- Campbell, J.D., & Lavellee, L.F. (1993). Who am I? The role of self-concept confusion in understanding the behaviour of people with low self-esteem. In R.F. Baumeister (Ed.), *The self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 3-20). New York: Plenum Press.
- Chandler, T.A., Sook Lee, M., & Pengilly, J.W. (1997). Self-esteem and causal attributions. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 123, 479-491.
- Cheung, H.Y. (2006). Factors affecting the state anxiety level of higher education students in Macau: The impact of trait anxiety and self-esteem. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 31, 709-725.
- Creswell, J. D., Welch, W., Taylor, S. E., Sherman, D. K., Gruenewald, T., & Mann, T. (2005). Affirmation of personal values buffers neuroendocrine and psychological stress responses. *Psychological Science*, 16, 846-851.
- Crocker, J., & Park, L.E. (2007). Seeking self-esteem: Construction, maintenance, and protection of self-worth. In M.R. Leary & J.P. Tangney (Eds.), *Handbook of self & identity* (pp. 291-313). New York: Guilford Press.
- Dauenheimer, D., Stahlberg, D., & Petersen, L.E. (1999). Self-discrepancy and elaboration of self-conceptions as factors influencing reactions to feedback. *European Journal of Social Psychology*, 29, 725-739.
- Dogson, P.G., & Woods, J.V. (1998). Self-esteem and the cognitive accessibility of strengths and weaknesses after failure. *Journal of Personality & Social Psychology*, 75, 178-197.
- Gibbons, F. X., & McCoy, S. B. (1991). Self-esteem, similarity, and reactions to active versus passive downward comparison. *Journal of Personality & Social Psychology*, 60, 414-424.
- Giesler, R.B., Josephs, R.A., & Swann, W.B. Jr. (1996). Self-verification in clinical depression: The desire for negative evaluation. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, 358-368.
- Gilbert, D. T., Pinel, E. C., Wilson, T. D., Blumberg, S. J., & Wheatley, T. P. (1998). Immune neglect: A source of durability bias in affective forecasting. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 617-638.

- Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. In R.F. Baumeister (Ed.), *The self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 55-86). New York: Plenum Press.
- Higgins, E. T. & Bargh, J. A. (1987). Social cognition and social perception. *Annual Review of Psychology*, 38, 369-425.
- Jussim, L., Yen, H., & Aiello, J.R. (1995). Self-consistency, self-enhancement, and accuracy in reactions to feedback. *Journal of Experimental Psychology*, 31, 322-356.
- Kernis, M.H., Cornell, D.P., Sun, C.R., Berry, A., & Harlow, T. (1993). There's more to self-esteem than whether it is high or low: The importance of stability of self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1190-1204.
- Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 63-78.
- Marsh, H.W. (1990). Confirmatory factor analysis of multitrait-multimethod data: The construct validation of multidimensional self-concept responses. *Journal of Personality*, 58, 661-692.
- McFarlin, D.B., & Blascovich, J. (1981). Effects of self-esteem and performance feedback on future affective preferences and cognitive expectations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 521-531.
- Moreland, R.L., & Sweeney, P.D. (1984). Self-expectancies and reactions to evaluations of personal performance. *Journal of Personality*, 52, 156-176.
- Opačić, G. (1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Opačić, G. i Bodroža, B. (u pripremi). *Metrijske karakteristike skale za procenu globalnog samopoštovanja*.
- Popov, B. (2007). *Uticaj kognitivnih činilaca na emocionalno reagovanje u situaciji negativne povratne informacije*. (Neobjavljena magistarska teza). Novi Sad, Filozofski fakultet.
- Sherman, D. K., Bunyan, D. P., Creswell, J. D., & Jaremka, L. M. (2009). Psychological vulnerability and stress: The effects of self-affirmation on sympathetic nervous system responses to naturalistic stressors. *Health Psychology*, 28, 554-562.
- Sherman, D.A.K., Nelson, L.D., & Steele, C.M. (2000). Do messages about health risks threaten the self? Increasing the acceptance of threatening health messages via self-affirmation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1046-1058.

- Simon, L., Greenberg, J., & Brehm, J. (1995). Trivialisation: The forgotten mode of dissonance reduction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 247-260.
- Spencer, S.J., Josephs, R.A., & Steele, C.M. (1993). Low self-esteem: The uphill struggle for self-integrity. In R.F. Baumeister (Ed.), *The self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 21-36). New York: Plenum Press.
- Spencer, S.J., Fein, S., & Lomore, C.D. (2001). Maintaining one's self-image vis-à-vis others: the role of self-affirmation in the social evaluation of the self. *Motivation and Emotion*, 25, 41-65.
- Steele, C. M. (1988). The psychology of self-affirmation: Sustaining the integrity of the self. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 21, pp. 261-302). New York: Academic Press.
- Steele, C.M., & Liu, T.J. (1983). Dissonance processes as self-affirmation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 5-19.
- Steele, C.M., Spencer, S.J., & Lynch, M. (1993). Self-image resilience and dissonance: The role of affirmational resources. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 885-896.
- Swann, W.B. Jr. (1983). Self-verification: Bringing social reality into harmony with the self. In J. Suls & A.G. Greenwald (Eds.), *Psychological perspectives on the self* (pp. 33-66). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Swann, W.B. Jr. (1987). Identity negotiation: Where two roads meet. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1038-1051.
- Swann, W.B. Jr., Griffin, J.J., Predmore, S.C., & Gaines, B. (1987). The cognitive-affective crossfire: When self-consistency confronts self-enhancement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 881-889.
- Swann, W.B. Jr., Hixon, J.G., Stein-Seroussi, A., & Gilbert, D.T. (1990). The fleeting gleam of praise: Cognitive processes underlying behavioral reactions to self-relevant feedback. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 17-26.
- Swann, W.B. Jr., Pelham, B.W., & Krull, D.S. (1989). Agreeable fancy or disagreeable truth? Reconciling self-enhancement and self-verification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 782-791.
- Swann, W.B. Jr., Stein-Seroussi, A., & Giesler, R.B. (1992). Why people self-verify. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 392-401
- Tennen, H., & Herzberger, S. (1987). Depression, self-esteem, and the absence of self-protective attributional biases. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 72-80.

- Tennen, H., Herzberger, S., & Nelson, H.F. (1987). Depressive attributional style: The role of self-esteem. *Journal of Personality*, 55, 631-660.
- Weary, G. (1979). Self-serving attributional biases: Perceptual or response distortions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1418-1420.
- Wheeler, L., & Miyake, K. (1992). Social comparison in everyday life. *Journal of Personality & Social Psychology*, 62, 760-773.

Bojana Bodroža**SELF-AFFIRMATION IN THE SERVICE OF SELF-IMAGE MAINTENANCE AFTER THE POSITIVE AND NEGATIVE EVALUATION OF THE PERSONALITY****Abstract**

This paper examines whether the strategy of self-affirmation – affirming one's value in one personality domain after the other personality domain has been evaluated – can help person confront negative and positive evaluation of important personality characteristic. The key question in this research is: Are people primarily motivated to maintain positive self-image (so-called self-enhancement motive) or existing self-image, be it positive or negative (so-called self-verification motive)? The aim was to examine whether individuals will use the opportunity to self-affirm after evaluation of one personality characteristic in order to satisfy one of these two motives, and which motive would it be?

The female students of high and low self-esteem participated in an experiment in which they were given positive or negative feedback on the intelligence test. It was examined whether participants would change their self-views in three domains: intellectual, physical, and social after the evaluation of their intellectual ability.

High self-esteem individuals did not change their self-views in any of the three domains neither after positive nor after negative evaluation. This finding suggests that self-concept of the high self-esteem individuals is stable and well-defined, and that it does not fluctuate as a consequence of periodic inconsistent evaluations. Low self-esteem individuals who allegedly performed very well on the intelligence test self-affirmed negatively afterwards, by underestimating their physical attractiveness. This result confirms that self-verification motive dominates in the cognitive domain, but it also suggests that self-concept of the low self-esteem persons is more unstable and more sensitive to social evaluation than of the high self-esteem persons.

Key words: self-affirmation, self-enhancement, self-verification, self-concept, feedback